

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«Розвиток «Я-концепції» майбутнього
корекційного педагога у процесі його
професійної підготовки»**

Виконала: студентка KorOs1-M18z групи
спеціальності «016 Спеціальна освіта»
за освітньою програмою
Олігофренопедагогіка. Логопедія
Жилко О.В.

Керівник:
Михальська С.А., кандидат
психологічних наук, доцент кафедри
корекційної педагогіки та інклюзивної
освіти

Рецензент:
Вержиховська О.М., кандидат
педагогічних наук, доцент кафедри
психолого-медико-педагогічних основ
корекційної роботи

Кам'янець-Подільський - 2020 року

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Стан проблеми «Я-концепції» в науковій літературі	6
1.2. Особливості розвитку професійної свідомості майбутнього корекційного педагога	20
Висновок до розділу	38
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» МАЙБУТНІХ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	39
2.1. Завдання та методика дослідження «Я-концепції» майбутніх корекційних педагогів	39
2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження	45
2.3. Програма тренінгових занять щодо гармонізації «Я-концепції» майбутніх корекційних педагогів	54
Висновок до розділу	72
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність теми. Підвищення ефективності системи освіти, побудова її на засадах гуманізму, зростання ролі людського фактора в суспільстві, зумовили необхідність активного впровадження в педагогічну практику особистісно зорієнтованого навчання. Створення умов, які сприяють тому, щоб при засвоєнні будь-якого компонента змісту освіти розвивалася сфера особистісних функцій індивіда, – так в узагальненому вигляді можна визначити мету особистісно зорієнтованого навчання. А визнання студента головною діючою фігурою всього навчального процесу складає суть особистісно зорієнтованої педагогіки. Саме в рамках такої освіти майбутні корекційні педагоги, здобуваючи стандартні знання, зможуть розвивати свій рефлексивний потенціал, оволодівати навичками самоаналізу й цілісного аналізу ситуації спілкування.

Психологічний зміст поняття «Я-концепція» розкрито в роботах М.Й.Боришевського, Т.В.Говорун, І.С.Кона, Ю.М.Орлова, О.Т.Соколової, В.В.Століна та ін. Віковій динаміці формування «Я-концепції» присвячені роботи І.С.Кона, С.Б.Кузикової, І.А.Слободянюка, Л.М.Співак та ін.

Проте вивчення наукової літератури з проблеми «Я-концепції» показало незначну кількість досліджень щодо факторів впливу на становлення «Я-концепції» особистості майбутнього корекційного педагога в умовах вищої школи.

Таким чином, соціальна та психолого-педагогічна значущість проблеми, необхідність подальшого розширення її теоретичних та експериментальних досліджень і зумовили вибір теми нашого дослідження: «Розвиток «Я-концепції» майбутнього корекційного педагога у процесі його професійної підготовки».

Метою є виявлення особливостей розвитку та гармонізації «Я-концепції» майбутніх корекційних педагогів.

Гіпотеза: гармонізація Я-концепції особистості майбутнього корекційного педагога в умовах навчання у закладі вищої освіти пов'язана із спрямуванням навчально-виховного процесу на особистісно зорієнтовану модель з використанням її можливостей в активізації процесів самопізнання та саморозвитку.

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання**:

1. Визначити теоретичні засади проблеми «Я-концепції», її природи та структури, особливостей її розвитку та значення в контексті професійної підготовки корекційного педагога.

2. Виявити особливості та динаміку «Я-концепції» особистості майбутніх корекційних педагогів у процесі навчання у ЗВО.

3. Організувати роботу щодо гармонізації «Я-концепції» майбутніх корекційних педагогів.

Об'єктом дослідження є процес становлення особистості майбутнього корекційного педагога.

Предмет дослідження – вивчення особливостей динаміки розвитку «Я-концепції» особистості студентів 2, 3 ,4 курсів майбутніх корекційних педагогів.

Методи дослідження: аналіз, систематизація та узагальнення психолого-педагогічної наукової літератури; психолого-педагогічний експеримент (констатувальний); методика для дослідження рівня самооцінки С.А.Будассі; методика для дослідження локусу-контролю Дж.Роттера; шкала самоповаги М.Розенберга; графічна методика «Дім-Дерево-Людина» Дж.Бука; статистичні методи обробки отриманих даних.

Місцем проведення дослідження був Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, дослідженням було охоплено 32 студента.

Практичне значення роботи полягає у можливості її використання викладачами закладів вищої освіти та практичними психологами освіти; у можливості її використання студентами при вивченні психології.

Апробація та впровадження результатів. Основні результати дослідження доповідались та отримали схвалення на щорічній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2018 році Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (24 квітня 2019 року), щорічній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2019 році Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (28-29 квітня 2020 року).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження викладені у 1 науковій праці.

Структура роботи – вступ, два розділи, висновки до розділів, висновки, список використаних джерел. Робота містить 2 рисунки, 3 таблиці.

ВИСНОВКИ

1. «Я-концепція» – це динамічна система уявлень людини про себе, яка включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших особливостей; самооцінку та суб'єктивне сприймання зовнішніх факторів, які впливають на особистість, її ставлення до себе, на взаємодію її з іншими людьми.

2. Професійне становлення корекційного педагога – складний, неперервний процес «проекування» особистості. Навчаючи дітей корекційний педагог використовує свої професійні та особистісні можливості, щоб впливати на розвиток дитини. Виконати цю місію може тільки особистісно зріла людина, внутрішньо і професійно підготовлена до вирішення завдань, які стоять перед нею. Особистісна зрілість проявляється у вмінні поєднувати, співвідносити свої індивідуальні особливості, статусні та вікові можливості, власні принципи з вимогами суспільства та оточуючих.

3. Діагностичний комплекс включав у себе: методику для дослідження рівня самооцінки С.А.Будассі; методику для дослідження локусу-контролю Дж.Роттера; шкалу самоповаги М.Розенберга; графічну методику «Дім-Дерево-Людина» Дж.Бука. Дослідженням охоплено 32 студентів 2, 3, 4 курсів заочної форми навчання Кам'янець-подільського національного університету імені Івана Огієнка.

4. У 42,0% обстежуваних виявлено слабкий незначний зв'язок між уявленнями студентів про якість свого ідеалу і свої реальні якості, що означає низький рівень самооцінки, який може знижувати рівень соціальних домагань людини, сприяти розвитку невпевненості у власних можливостях, обмежувати життєві перспективи людини. Середній рівень самооцінки в обстежуваних становить 32,0%. У 80,0% обстежуваних переважає екстернальний рівень суб'єктивного контролю, а інтернальний становить 20,0%. У 82,0% студентів виявлено тривожність, у 75,0% – незахищеність, у

36,0% – неповноцінність, у 32,0% – конфліктність, у 24,0% – труднощі у спілкуванні, у 21,0% – недовіру у себе.

5. Кількість досліджуваних із позитивною «Я-концепцією» складає 12,0% досліджуваних, з тенденцією до позитивної «Я-концепції» – 16,0%, з тенденцією до негативної «Я-концепції» – 30,0%. А кількість досліджуваних із негативною «Я-концепцією» становить 42,0%.

6. У студентів III курсу порівняно з другокурсниками найменш чисельною залишається група студентів із позитивною «Я-концепцією» – 13,04%. Зменшується порівняно із другим курсом група студентів із негативною «Я-концепцією» – на 9,36%, що є позитивним моментом у становленні особистості майбутнього спеціаліста. Зростають на 3,5% група студентів із тенденцією до позитивної «Я-концепції» і на 4,78% – із тенденцією до негативної «Я-концепції».

7. Результати показали, що ситуація на IV курсі дещо змінюється у порівнянні із III курсом. Лише на 2,18% зростає кількість студентів із позитивною «Я-концепцією». Проте зменшується кількість студентів із негативною «Я-концепцією» – на 6,52% і тенденцією до негативної «Я-концепції» – на 10,87%. Зростає кількість студентів із тенденцією до позитивної «Я-концепції» – на 15,22%.

8. Одним із важливих завдань підготовки корекційних педагогів має бути особистісна підготовка, яка інтегрує всі інші елементи навчання. Саме наголос на особистісному розвитку студентів лежить в основі сучасного підходу до проблеми формування позитивної «Я-концепції». Формуванню професійної «Я-концепції» сприяє розвиток здатності до перетворення знань – знакових систем на чуттєво-інтуїтивні конструкції у вигляді образів і почуттів. Застосування опису практичних дій, явищ природи та перебігу рефлексій під час праці створює чуттєвий «Я-образ» професії.

Проблема пошуку універсального образу «Я-професіонала» вимагає подальших досліджень, зокрема актуальними є дослідження гендерних відмінностей професіоналів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акопов Г. В. Технология диагностики профессионального сознания. Современные образовательные технологии ; под общей ред. Г. М. Никитиной. Самара : ООО «Книга», 2011. С. 103–143.
2. Аллахвердов В. М. Сознание как парадокс. СПб. : Издательство ДНК, 2000. 528 с.
3. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды : в 2-х т. Т. 2. Москва : Педагогика, 1980. 288 с.
4. Андрощук І. М. Управління мотивацією професійного розвитку педагога в умовах регіональної системи післядипломної педагогічної освіти. *Педагогічний альманах*. 2013. Вип. 20. С. 183–188.
5. Беляускайте Р.Ф. Рисуночные пробы как средство диагностики развития личности. Диагностическая и коррекционная работа школьного психолога. : сб. науч. тр. М., 1987. С. 67–80.
6. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание: пер. с англ. М. : Прогресс, 1986. 422 с.
7. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь : теория и практика. К. : Укртехпрес, 1997. 216 с.
8. Боришевский М.И. Ведущие психологические механизмы саморегуляции поведения. *Психологическая наука: проблемы и перспективы* : доклады Всесоюзной конференции, посвящённой 90-летию со дня рождения Г.С.Костюка. К., 1992. Том 1. С. 66–74.
9. Гульбс О. А. Категоріальна структура професійної свідомості викладачів вищої школи : монографія. Краматорськ : КЕГІ; Донецьк : Світ книги, 2012. 411 с.
10. Джеймс У. Психология ; под ред. Л.А.Петровской. М. : Педагогика, 1991. 368 с.

- 11.Долінська Ю.Г. Особистісне зростання практичного психолога в процесі його професійної підготовки. *Психологія*. 1998. Вип. I. С.155–160.
- 12.Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 338 с.
- 13.Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение. Л. : ЛГУ, 1985. 166 с.
- 14.Енциклопедія освіти [гол. редактор В.Г. Кремень] / Акад. пед. наук України. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- 15.Естафьева Е.А. О роли самооценки в подготовке воспитателя. Формирование личности воспитателя общеобразовательной школы в педагогическом вузе. К., 1984. С. 39–43.
- 16.Кочюнас Р. Основы психологического консультирования. М. : Академический проект, 1999. 240 с.
17. Кушнірова Т. В. Соціальні стереотипи як чинники формування професійної свідомості майбутніх юристів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06. Київ, 2000. 16 с.
- 18.Липкина А.И., Рыбак Л.А. Критичность и самооценка в учебной деятельности. М. : Педагогика, 1968. 142 с.
19. Лисина М.И. Общение, личность и психика ребёнка : изб. психол. труды в 70 т. ; под ред. А.Г.Рузской. М. : Воронеж, 1997. 384 с.
- 20.Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва : Знание, 1996. 312 с.
- 21.Маркова А.К. Психология труда учителя : кн. для учителя. М. : Просвещение, 1993. 192 с.
- 22.Маслоу А. Мотивация и личность. СПб. : Евразия, 1999. 478 с.
23. Миронова С. П. Етапи підготовки майбутніх педагогів до корекційної роботи з розумово відсталими дітьми. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету імені Івана Огієнка* ; за ред. О.

- В. Гаврилова, В. І. Співака. Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В. С., 2008. Вип. VIII. Сер. соціально-педагогічна. С. 82–88.
24. Митина Л.М. Психологія професійного розвитку учителя. М. : Флінта : МПСИ, 1998. 200 с.
25. Общая психодиагностика ; под ред. А.А.Бодалёва, В.В. Столина. М. : Изд-во Моск. у-та, 1987. 307 с.
26. Омельченко М. С. До проблеми розвитку та саморозвитку професійної свідомості корекційного педагога. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2019. Серія «Психологія». № 8. С. 72–76.
27. Основи практичної психології ; В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін. : Підручник. К. : Либідь, 1999. 536 с.
28. Панок В.Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 1998. №4. С. 5–7, №5. С. 4–6.
29. Панок В.Г. Концепція національної соціально-психологічної служби. *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*. 1994. №2 (3). С. 17–27.
30. Панок В.Г. Українська практична психологія: визначення, структура та завдання. *Практична психологія та соціальна робота*. 1998. №1. С. 5–9.
31. Пахомова Н. Г. Концептуальні основи системності професійної підготовки дефектологів. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2011. Вип. 17(1). Серія : Соціально-педагогічна. С. 114–121.
32. Пахомова Н. Г. Теорія і практика професійної підготовки логопедів у ВНЗ : монографія. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. 346 с.
33. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. М. : МГУ, 1989. 216 с.
34. Помиткіна Л. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень : монографія. Київ : Кафедра, 2013. 381 с.

35. Протасеня П. Происхождение сознания и его особенности. Минск, Изд-во Белгосун-та, 1959. 310 с.
36. Прутченков А.С. Социально-психологический тренинг в школе. М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. 640 с.
37. Психологічний словник ; за ред. В.І.Войтка. К. : Вища школа, 1982. 216 с.
38. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Самара : Издательский дом «БАХРАХ», 1998. 672 с.
39. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М. : «Прогрес», «Универс», 1994. 480 с.
40. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. М. : Изд-во АН СССР, 1957. 328 с.
41. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 1999. 705 с.
42. Руденко Л.М. Впровадження інтеграційних модулів в викладання медичних дисциплін (на прикладі клініки інтелектуальних порушень). *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2009. № 14. Сер. 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. С. 134–137.
43. Савінова Н. В. Проблеми підготовки майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчального закладу. *Актуальні проблеми корекційної освіти*. 2016. URL: <http://aqce.com.ua/download/publications/96/69.pdf/>.
44. Савінова Н.В., Берегова М.І. Культура мовлення як складова деонтологічної культури корекційного педагога у системі інклюзивної освіти. _ *Актуальні проблеми корекційної освіти*. 2015. Випуск 5. С. 292–302.
45. Сафин В.Ф., Ников Г.П. Психологический аспект самоопределения личности. *Психологический журнал*. 1984. Т.5. №4. С. 65–74.

46. Селезнева Н. Психологическая культура руководителя. *Вестник Красноярского государственного педагогического университета имени В.П. Астафьева*. 2006. С. 160–164.
47. Сидоренко В. Реформування системи підвищення кваліфікації керівників навчальних закладів в умовах реалізації концепції «Нова українська школа». *Керівник нової української школи: світоглядно-професійні орієнтири* : збірник наукових праць ; В. Андрущенко та ін. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. С. 148–153.
48. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні. *Дефектологія*. 2004. № 2. С. 6–11
49. Синьов В. М., Шеремет М. К. Основні тенденції модернізації підготовки корекційних педагогів в умовах реформування освітньої галузі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 7. С. 390–396.
50. Синьова Є.П. Модернізація фахової підготовки тифлопедагогів України. *Збірник наукових праць* : матеріали Міжнародного науково-практичного семінару з проблем сліпо глухоти (17 березня 2006 р., м. Київ). К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. Випуск 5. С. 35–44.
51. Спиркин А.Г. Сознание и самосознание. М. : Политиздат, 1972. 303 с.
52. Становських З. Л. Мотиваційно-сміслові детермінанти саморегуляції професійної діяльності педагогів. Кіровоград : Імекс, 2014. 166 с.
53. Столин В.В. Самосознание личности. М. : Изд-во МГУ, 1983. 286 с.
54. Тарасун В., Хворова Г. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом ; за наук. ред. В. Тарасун. К. : Науковий світ, 2004. 103 с.
55. Фомічова Л. І. Проблеми психології вищої школи. *Психологія та педагогіка*: у 2-х кн. ; зб. наук. пр. ; за ред. Л. І. Фомічова. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. Кн. 1. С. 51–55.
56. Фрейд З. Психологія «Я» и защитные механизмы. М. : Педагогика. 1993. 144 с.

57. Хьёлл Л., Зиглер Д. Теории личности. СПб. : Питер Пресс, 1997. 608 с.
58. Чайка В. Інтелектуальна культура вчителя як фактор інновацій у педагогічній діяльності : монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2014. 307 с.
59. Чамата П.Р. Самосвідомість та її розвиток у дітей. К. : «Знання», 1965. 48 с.
60. Чеснокова И.И. О психологических основах самовоспитания. Психология формирования и развития личности. М. : Наука, 1981. С. 229–234.
61. Шевченко Н. Ф. Професійна свідомість практичного психолога : структура та специфіка функціонування. *Психологія і суспільство*. 2009. № 4. С. 167–180.
62. Шевченко Н. Структурно-функціональна модель професійної свідомості практичного психолога. *Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Психологія*. 2005. № 15. Ч. I. С. 185–195.
63. Шевцов А. Г. Актуальні питання ортопедагогіки на сучасному етапі розвитку корекційно-реабілітаційної науки. *Актуальні проблеми ортопедагогіки та ортопсихології* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 1–2 листопада 2012 р. ; за ред. В. М. Синьова, А. Г. Шевцова. К. : СПД Чалчинська Н. В., 2012. С. 7–19.
64. Шеремет М. К. Основні тенденції модернізації підготовки корекційних педагогів в умовах реформування освітньої галузі. *Логопедія*. 2011. № 1. С. 3–5.
65. Шеремет М. К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах України. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2011. Вип. 17(1). Серія : Соціально-педагогічна. С. 7–11.
66. Шибутани Г. Социальная психология. М. : Прогрес, 1969. 255 с.
67. Шульженко Д. І. Аутизм – не вирок. Львів : Кальварія, 2010. 224 с.

- 68.Шульженко Д. І. Підготовка вчителів загальноосвітніх закладів до конструювання роботи з аутичними дітьми. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі* : наук.-метод. зб. ; за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. К. : Наук. світ, 2005. Вип. 6. С. 228–231.
- 69.Юрченко В.І. Тривожність як прояв суперечливостей в “Я-концепції” майбутнього вчителя. *Педагогіка і психологія*. 1997. №1. С.191–198.
70. Ярошевский М. Л.С. Выготский : в поисках новой психологии. 2-е изд., доп. Москва : ЛКИ, 2007. 300 с.
- 71.Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції : Навчальний посібник. К. : Либідь, 1996. 264 с.